

Голові спеціалізованої вченої ради ДФ 20.051.201
Карпатського національного університету
імені Василя Стефаника,
доктору мистецтвознавства, професору,
професору кафедри музичної україністики
та народно-інструментального мистецтва
Черепанину Мironу Васильовичу,
76018, м. Івано-Франківськ, вул. Шевченка, 57

ВІДГУК

офіційного опонента

на дисертацію **Стрижибороди Петра Володимировича**
«ТВОРЧА ДІЯЛЬНІСТЬ ШТЕПАНА РАКА (ЧЕХІЯ)
В КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ АКАДЕМІЧНОГО ГІТАРНОГО
МИСТЕЦТВА КІНЦЯ ХХ – ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТТЯ»,

представлену до захисту на здобуття наукового ступеня
доктора філософії за спеціальністю 025 «Музичне мистецтво»,
галузь знань 02 – Культура і мистецтво

Динаміка розвитку гітарного мистецтва у минулому, ХХ столітті, і до сьогодні вражає своїм розмаїттям та продуктивністю: від творчої постаті А. Сеговії фактично відбувся стрибок від рецесії попереднього періоду, коли гітара посідала периферійне місце в академічній музично-інструментальній родині, до глобального «золотого ренесансу» і надзвичайної популярності цього виду музичного інструменталізму. Цей феномен виник завдяки інтеграції народних і професійних витоків у нову стильову парадигму; розквіту композиторського гітарного виконавства і творчих тандемів «композитор – виконавець»; інтерконтинентальному культурному обміну (особливо з посиленням значущості цифрових технологій та інтернету) і специфічній ролі етнічних регіонів, які в гітарному мистецтві перетворилися на вагомий рушій оновлення гітарних музичних мови, образності, інструментально-ігрових прийомів та мислення. Історична витривалість гітарного мистецтва у періоди художніх криз ХХ століття вирішувалась, зокрема, за рахунок специфічного імунітету інструмента – його нерозривного зв'язку з локальними національними культурами, спочатку такими, що мали укорінені народно-побутові традиції гітарної гри (насамперед, Іспанії та країн Латинської Америки – саме вони виступили головними «донорами» та новаторами гітарного репертуару), а надалі

і з іншими, історично «негітароцентристськими» національними регіонами, але історично багатими власними музично-інструментальними засади інтенціями (зокрема, чеськими, відомими ще з часів мангеймського інструменталізму, виконавсько-композиторське ядро якого склали вихідці з Моравії та Богемії). Трансплантація етнічних кодів у професійне мистецтво дозволила гітарі сформувати унікальну траєкторію розвитку, де технологічна модернізація гармонійно поєдналася з живою національною самобутністю. У той час як провідні композитори-авангардисти й постмодерністи більшістю оминали гітару своєю увагою, гітаристи-віртуози з композиторським хистом прагнули зберегти живий контакт із публікою, тож чуттєві імпульси до масштабного оновлення йшли із географічної та стильової периферії.

Формування східно- і центральноєвропейського гітарного ландшафту стало результатом успішного синкретизму місцевих традицій та вказаних гітароцентристських виконавських моделей (передусім, через інтенсивну концертну діяльність світових лідерів гітарного виконавства, починаючи від А. Сеговії). Фундаментальний перехід інструмента у «вищу лігу» академічного мистецтва забезпечили розбудова ступеневої професійної системи освіти, впровадження розгалуженої мережі конкурсно-фестивального руху та гітарних форумів, збагачення оригінального репертуару за рахунок ініціативи національних гітарних шкіл. Їх поява у представництві яскравих самобутніх творчих особистостей стала ключовим маркером зрілості процесу остаточного ствердження гітари у високому академічному мистецтві.

Нова якість міжкультурного діалогу від другої половини XX століття помітно прискорила ці тенденції. Завдяки безпосереднім творчим контактам та географічній близькості із франко-італійською, німецькою та іспанською школами, музиканти Чехії та інших країн південно-східних європейських регіонів творчо опрацьовували передові технологічні гітарного мистецтва, перетворюючись з реципієнтів на активних «донорів» світової гітарної культури. Це заклало фундамент для універсалізації виконавських та мовно-композиторських критеріїв при збереженні національно визначеної компоненти. Чеська та інші регіональні європейські школи сьогодні демонструють яскравий

самобутній потенціал, що безпосередньо впливає на еволюцію всієї глобальної гітарної галузі.

І хоча сьогодні вказані аспекти розвитку гітарної культури отримують все більше поширення серед дослідників (зокрема, у працях Тимура Іваннікова та інших гітаристів), чеська гітарна школа, мабуть, найменше ставала предметом наукового осягання, отримуючи лише поодинокі освітлення деяких питань. Тож обрання дисертантом для системного дослідження творчої діяльності видатного представника чеської гітарної школи Штепана Рака виступає надзвичайно **актуальним**, як з точки зору його впливу на розвиток провідних тенденцій академічного гітарного мистецтва кінця XX – початку XXI століть, так і з позицій поглиблення персонології та авторських інтенцій світової гітарної культури, а також – її феноменологічних засад в загальноєвропейському контексті (вказані та інші сучасні науково-методологічні методи і підходи дисертант грамотно використовує в ході свого дослідження).

Вагомим теоретичним здобутком (як і наступною позицією актуальності) рецензованої праці є фокусування уваги на феномені універсальної особистості в сучасному академічному гітарному мистецтві (і не тільки). Здобувач цілком обґрунтовано стверджує, що в умовах турбулентного соціокультурного середовища XX-XXI століть постать митця поліфункціонального типу – яка поєднує в собі іпостасі творця-композитора, віртуоза-виконавця, викладача-методиста, можливо також дослідника-аналітика та менеджера – є ключовим рушієм еволюції жанру. Автор дисертації переконливо доводить, що саме через універсалізацію творчого апарату особистості долається кризовий розрив між композиторською думкою та виконавським запитом, а також забезпечується успішна інтеграція національних художніх традицій у глобальний медійний, виконавський та освітній простір. Тобто це творча особистість, яка плоть від плоті тієї культурної ситуації, яка сьогодні існує у світі і за якою творчій людині весь час доводиться виходити за межі власних можливостей, за межі своєї національності, за межі своєї професійної справи, за межі своїх психологічних обмежень, за межі, навіть, власної творчої особистості. Такий універсальний митець фактично бореться зі своїми власними обмеженнями та, долаючи їх,

відкриває нові власні можливості у творчому процесі. Експлікуючи себе, він виявляє нові ресурси – свої та свої професійної сфери у цілому. В епоху постмодерну та метамодерну, коли соціокультурний простір зазнає радикальної цифрової трансформації, актуальність функціонування універсальної особистості в мистецтві зумовлена необхідністю подолання вузької професійної спеціалізації у відновленні цілісності творчого акту, що переконливо доводить П. Стрижиборода у своїй дисертаційній концепції на прикладі творчо-функціонального універсалізму Штефана Рака.

На сьогодні зусиллями українських та іноземних дослідників уже сформовано солідну науково-теоретичну базу сучасної гітаристики. У полі зору вчених перебували такі ізольовані аспекти, як генезис інструмента, еволюція виконавського апарату, специфіка нотації та фактури, індивідуальні стилі та загальні закономірності формування академічного статусу гітари тощо. Але постать Штефана Рака у системному дослідженні гітарного мистецтва у цілому дійсно розглядається вперше, і досліджується дисертантом комплексно, науково-методологічно грамотно, з непідробною живою зацікавленістю, виявляючи виражені позиції **наукової новизни**. Останні зумовлені як актуалізацією для українського, чеського та світового музикознавства усіх класифікованих дисертантом у теоретичній, історичній та практичній площині творчих здобутків Штепана Рака як універсальної творчої особистості сучасності, так і збагачення та уточнення загально-наукових і фактологічних аспектів плинних («сьогодні на сьогодні», що завжди непросто) процесів академічного буття гітарного мистецтва у всіх його вимірах, опрацювання системи інструментально-ігрових прийомів сучасної гітарної творчості, теоретичних засад феномену універсальної творчої особистості тощо.

В ході дослідження дисертант представляє багатий науковий джерелознавчий та історико-теоретичний контент попередніх наукових розвідок, дотичних до обраних об'єкту, предмету, мети та завдань роботи, чітко виявляючи при цьому свої ставлення, оцінки та власні наукові роздуми й узагальнення щодо досліджуваних аспектів.

Усе вказане вдало позначається на структурі дисертації, спрямованої від контекстно-загального до конкретно-музичного ракурсу, з наступними результуючими висновками та узагальненнями. *Розділ 1* дисертації демонструє глибоке занурення автора у проблематику функціонування гітарного мистецтва як самостійного об'єкта наукового осмислення в Україні та поза її межами. Вагомим здобутком дисертанта є виокремлення історико-виконавського та персоніфікованого вимірів, крізь призму яких диференційовано тематичний контент праць українських і та іноземних дослідників (від історії та теорії виконавства до педагогічних стратегій). Запропонована структура розділу повністю відповідає поставленій меті: джерелознавчий фундамент академічного гітаризму ґрунтовно розгортається у підрозділі 1.1, а його новітній вимір через вивчення конкретних постатей майстрів деталізується у підрозділі 1.2, що свідчить про високу методологічну культуру здобувача.

Зміст *Другого розділу* опонованої праці відзначається глибоким теоретичним та фактологічним наповненням, спрямованим на розкриття багатогранної діяльності Штепана Рака. Вагомим здобутком здобувача є застосування синергетичного та персоналістичного підходів, що дозволило не просто реконструювати біографію митця, а й довести інтегративний характер його творчої природи. Позитивно оцінюючи архітектоніку розділу, зазначимо логіку виділення підрозділів: від окреслення широкого історико-культурного контексту народно-інструментальних традицій (підрозділ 2.1) до монографічного дослідження особистості композитора (підрозділ 2.2) та детального, ретельного розбору окремих граней його універсалізму – авторського доробку, виконавської манери й дидактичних принципів у додатково структурованому підрозділі 2.3, з послідовним розкриттям композиторського, виконавського та педагогічного векторів творчості Ш. Рака.

Зміст *Третього розділу* роботи має вагоме науково-теоретичне значення, оскільки пропонує глибокий музикознавчий та виконавський аналіз художньо-стильової природи гітарної спадщини Ш. Рака. Позитивної оцінки заслуговує дослідницький підхід здобувача до трактування програмності як наріжного каменя творчості митця. Особливу аналітичну цінність має запропонована

дисертантом класифікація програмних модусів Рака (від звуконаслідувального і фольклорного до меморіального, психологічно-настрєвого та релігійно-сакрального), що дозволяє глибше зрозуміти семантику творів митця, а також поглиблює дослідження музичної програмності у цілому. Архітектоніка розділу логічно підпорядкована меті: від висвітлення загальних засад програмності (підрозділ 3.1) автор переходить до детального розгляду конкретних жанрових груп у підрозділі 3.2, що свідчить про високий рівень аналітичної майстерності здобувача.

Таким чином, поставлена в дисертації П. Стрижибороди мета («комплексний аналіз універсалізму творчості видатного чеського гітариста українського походження Штепана Рака крізь призму синтезування його композиторських, виконавських та навчально-педагогічних здобутків» - с. 2) та відповідні завдання є надзвичайно актуальними і охоплюють значний шар наукової новизни та практичного значення. Наукові завдання роботи – відразу зазначимо – поставлені чітко, у повній відповідності до обраної теми, з потрібними ознаками новаційності їх постановки та вирішення, і послідовно виконані в ході роботи, що логічно зафіксовано у заключних її висновках.

Автору дисертації вдалося вибудувати і узагальнити цілісну картину композиторських (образних, програмних, музично-мовних, жанрово-стильових, інструментально-ігрових), інтерпретативно-виконавських, методико-педагогічних, інтелектуально-творчих та культурно-просвітницьких компонентів – з власною класифікацією якісно-хронологічних етапів розвитку, а також визначення «інтерпретаційних моделей» діяльності Рака як гітариста. При цьому П. Стрижиборода продемонстрував добре володіння як науково-методичним апаратом, так і виконавською – репертуарною та технологічною – ситуацією в обраній предметній сфері. Охоплена чимала кількість теоретично-музикознавчих, культурно-історичних, виконавсько-технологічних джерел та аспектів, представлені цікаві аналізи інструментально-технологічного, мовно-композиторського, жанрово-стильового та виконавського планів тощо.

Текст дисертації характеризується ясністю викладення наукових думок, вдало сполучає легкість прочитання та глибину історико-теоретичної

інформації, оригінальних авторських розсудів та висновків. Особливо підкреслимо врівноваженість теоретичного, історичного і практичного (композиторського, виконавського, методико-педагогічного) ракурсів дослідження, які вдало поєднуються, збагачують один одного, що сьогодні, безперечно, виступає маркером професійності музиканта-виконавця, науковця і викладача. Це надає роботі П. Стрижибороди належної цільності та наукової якості.

У цілому дослідження П. Стрижибороди виходить далеко межі гітарного мистецтва лише однієї творчої особистості, на необхідні у сучасних дисертаціях рубежі музикознавства, історії та теорії виконавства, суміжних наук – філософії, культурології, естетики, націології тощо. Творчість у його теоретичному аспекті та прикладному значенні, у живому творчому процесі, творча особистість, індивідуальність та комплексний системний підхід поєднуються у цій роботі. Усе це складається в дуже струнку теоретичну концепцію, систему, яка постійно спирається на живу творчість, на живого автора, що завжди складно досліджувати поблизу, але (як виявляється) можливо і потрібно. Роботі містить потрібні позиції актуальності, наукової новизни, науково-методологічного ґрунту та нових шаблів музикознавчих узагальнень. В роботі П. Стрижибороди не виявлено порушень академічної доброчесності. Наукові публікації та апробації висвітлюють основні положення роботи.

Усі ці чинники відкривають широкі горизонти для розгортання наукових дискусій, тож у опонента в ході ознайомлення з текстом дисертації виникло кілька **запитань** до автора відповідь на які опоненту хотілося б отримати у ході живої наукової комунікації:

1) Про таку іманентну рису гітарного інструменталізму як оркестральність звучання і викладення, ми знаємо ще з висловлень Бетховена. З іншого боку, гітара найчастіше трактується як інструмент камерної природи. Враховуючи досить широкий жанровий обсяг композиторської творчості Штепана Рака, а також жанрово-стильову розмаїтість епохальної музичної парадигми XX-XXI століть, хотілося б *почути думку автора дисертації щодо*

переваг, паритетного або більш складного поєднання в гітарній музиці та виконавській стилістиці Рака симфонічних, камерних та концертних модусів?

2) Серед позицій наукової новизни роботи вказується аналіз значення творчості Ш. Рака для світового загалом і українського зокрема, гітарного виконавства кінця XX – початку XXI ст. (с. 23). *Чи відомі дисертанту – в аспекті зворотнього зв'язку – якісь безпосередні комунікаційні (творчі та особистісні) канали Ш. Рака та представників української гітарної або композиторської шкіл? Наскільки репертуарною у масштабному на сьогодні гітарному виконавському та педагогічному активі є твори Рака в нашій країні?*

3) У XX-XXI століттях мало кому з композиторів (і виконавців) вдалося оминати так чи інакше «чари» джазової стилістики – тим більш, у гітарному втіленні з широкими фактурно-динамічними можливостями, але в розділах дисертації, присвячених безпосередньо аналізу творчості Ш. Рака (крім побічної згадки на с. 41 творів «My Twenties» і «Blu Bluse», і на с. 89 п'єси-імпровізації «Memory of Elvis Presley») не зустрічається вказівок на увагу чеського гітариста до таких стилістичних знаків, хоча гітара посіла своє почесне місце у даній сфері, а Штефан Рак, за власним твердженням, має явну прихильність до поєднання імпровізаційного та фіксовано-письмового методів (с. 85). Надзвичайно органічним є і долучення гітари до сучасних метамодерних напрямків ембієнту, лаунж-музики тощо. Тож запитання: *Фактичне уникнення чеським митцем вказаних сфер (їх залучення, звичайно, не є обов'язковим) є свідомим або Рак просто віддавав перевагу іншим стилістичним впливам, на які Ви вказуєте – зокрема, фольклорним та бароково-класичними?*

4) Трансформація соціокультурного простору в XXI столітті зумовила принципово нову архітектуру взаємодії між митцем та соціумом. Завдяки цифровізації та мережевим технологіям було нівельовано традиційні часопросторові бар'єри: сучасний гітарист-композитор отримує прямий вихід на глобальну аудиторію без посередників. Презентація нового гітарного репертуару в інтернет-просторі забезпечує миттєву рефлексію слухачів, масштаби якої колосально перевищують місткість класичних концертних залів. Медіаплатформи перетворилися на універсальні ретранслятори, які однаково

ефективно задовольняють як нішеві індивідуальні інтереси поціновувачів гітарного мистецтва, так і масові запити, гарантуючи безперервний та транскордонний доступ до контенту. Досліджувана Вами творча особистість є представником старшого покоління сучасних гітаристів, то як *Ш. Рак* відреагував на вказані параметри соціокультурної та музично-цифрової трансформації XXI століття, наскільки активний він у цьому відношенні, як це впливає на його та на загальногітарні творчі процеси?

Означені запитання не впливають на позитивну оцінку дисертації П. Стрижибороди. Даній праці притаманні належний рівень професіоналізму, новизна наукових ідей, глибока методологічна обґрунтованість та самостійність суджень. Наукові публікації за темою дослідження достатньо віддзеркалюють проблематику дослідження. В роботі не виявлено порушень академічної доброчесності.

Дисертація **П.В. Стрижибороди** «Творча діяльність Штепана Рака (Чехія) в контексті розвитку академічного гітарного мистецтва кінця XX – початку XXI століття» повністю відповідає вимогам МОН України щодо наукових досліджень зі спеціальності 025 – Музичне мистецтво», які претендують на присвоєння їх автору ступеня доктора філософії. Таким чином автор роботи – Петро Стрижиборода – заслуговує на присудження йому відповідного наукового ступеня.

Доктор мистецтвознавства,
професор кафедри народних інструментів
Одеської національної музичної
академії ім. А. В. Нежданової

Алла Черноіваненко